

mpkSlas → menas literatūra

DRAUGAS

ANTROJI DALIS / 1980 METAI

GRUODĖIO MĖN. 20 D. / DECEMBER 20, 1980

PART TWO — Nr. 297 (46)

Šiame numeryje:

Kristaus palaima pasauliui.

Kultūros vaidmuo išeivijoje: Tomo Venclovos kalba, pasakyta Kultūros darbuotojų konferencijoje.

Žiupsnelis atsiminimų apie Joną Jablonskį: pokalbis su profesoriaus mokiniu Stasiu Barzduku.

Bernardo Brazdžionio eilėraštis.

Dvi naujos knygos apie J. Jablonskį.

Jonas Jablonskis Voroneže: ten buvusio gimnazisto atsiminimai.

Literatūros ir muzikos vakaras Los Angeles mieste.

Aldonos Stempužienės-Švedienės koncertas Chicagoje.

Ipolitui Nauragiui 80 metų.

KULTŪROS VAIDMUO IŠEIVIJOJE

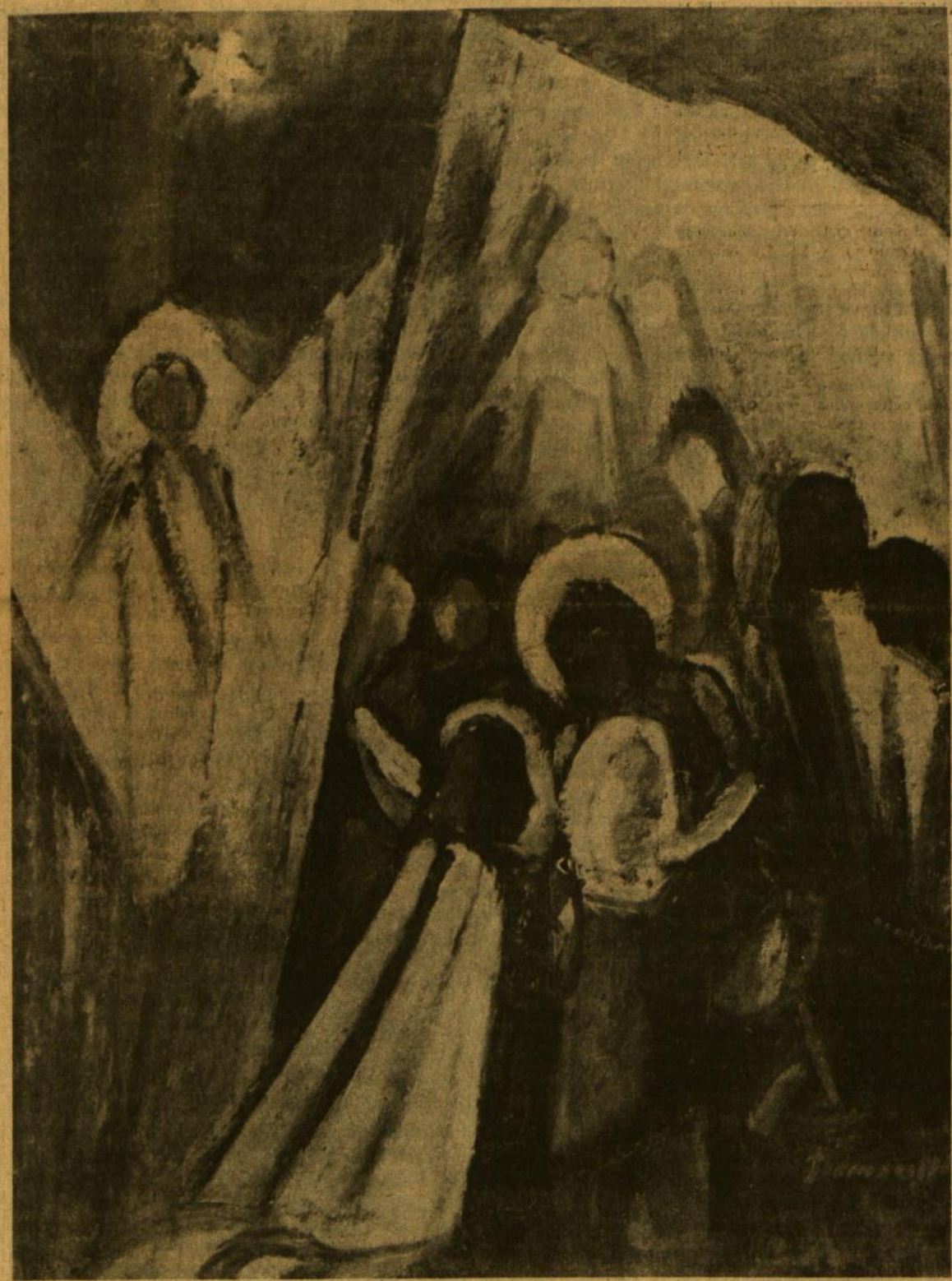
Tomo Venclovos kalba Kultūros darbuotojų konferencijoje,

lapkričio 22 d.

Clevelande

Emigracija yra laisvo pasirinkimo reikalas. Mano manymu, negalima reikauti, kad žmogus būtinai liktų tėvynėje, jeigu aplinkybės ar net jeigu jo laisva valia reikalauja, kad jis pasitrauktų. Nesmerkčiau nė vieno emigranto ir manyčiau, kad emigracija tautai turi ir gali atlikti didžiulį vaidmenį, įskaitant ir kultūrinį.

Kartais klausama, ar iš viso galima kultūra išeivijoje. Atsakymas labai paprastas. Įrodymas, kad ji galima yra tas, jog ji yra, ji egzistuoja. Kito įrodymo nereikia. Išeivijoje per pastaruosius trisdešimt metų lietuviai sukūrė labai plačią ir reikšmingą literatūrą, kai kuriais požiūriais reikšmingesnę už tą, kuri kuriamą Lietuvoje. Beveik tą patį galima pasakyti ir apie dailę, ir apie muziką, ir apie teatrą, tik jau kiek mažiau, nes teatras reikalauja daug lėšų, kurių emigrantai ne visada gali sutelkti, o kurių sovietų valdžia vis dėlto duoda, tikėdama, kad teatras vykdys jos politiką, nors tai ne visada pasiseka, ne visada Lietuvos teatras vykdo sovietų politiką. Lietuviai išeiviai sukūrė čia ir mokslo kūrinių, apskritai, jie čia sukūrė tikrai labai daug. Lietuvoje tie dalykai yra žinomi (gal ne tiek daug, kiek reikėtų), yra populiarūs, netgi legendiniai. Vis dėlto žmogus, atsidūręs šioje, — o aš atsidūriau čia maždaug prieš ketverius metus, — būna tiesiog nustebintas to, kiek daug čia visko yra, kiek daug čia lietuviško kultūrinio potencialo, kiek daug čia padaryta ir kiek daug galima padaryti. Lietuvoje aš buvau tą tarpe, kurie emigracijos reikalais specialiai domėjosi, ir galėjau prie tų klausimų prieiti daug lengviau, negu dauguma kitų, kadangi priklausiau tam inteligentijos elitui, kuriam daugiau ar mažiau buvo prieinama ir tai, kas čia Vakaruose leidžiama ir rašoma. Todėl savo sąmonėje buvau susidaręs tam tikrą emigracijos modelį, į ją maždaug apytikriai įsivaizdavau. Bet, kaip jau ne kartą įvairiose auditorijose esu sakęs, kai čia atvažiavau, paaiškėjo, kad aš žinojau maždaug tik ketvirtadalį to, kas čia iš tikrųjų vyksta. Jūs pasirodėte keturis kartus geresni, negu aš maniau. O aš turėjau apie jus visai neblogą nuomonę. Čia išleista šimtai knygų, šimtai romanų, nemažiau šimto eilėraščių rinkinių, kurie dažnai yra geresni, už tuos, kurie rašomi Lietuvoje. Ir nors emigracija natūraliai dezintegruojasi, nyksta ir, laikui bėgant, išnyks, jeigu neįsilies naujų jėgų. Vis dėlto tos knygos tebeina, ir, kaip man atrodo, tas leidybos vyksmas yra beveik nesilpstantis. Taro kitko, — dėl naujų jėgų įsiliėjimo, — visko gali būti. Gali susidaryti ir tokia situacija.

Pranas Domšaitis (1880-1965)

Sventąją gimimo naktį (alleluja)

Kai mes skaitome Senojo Testamento pranašystes apie labai laimingus ateinančius Išganytojo laikus, mums kyla dvejopas klausimas. Pirma, kaip galėjo Senojo Testamento žmogus tikėti laimingomis pranašystėmis, nesulaukdamas jų išpildymo savo laikais. Ir antra, kaip tomis pranašystėmis galime tikėti mes, kurie gyvename jau tais išpranašautais laikais, po to, kai Dievo sūnus yra tapęs žmogumi? Ar mes matome tokių gerovės ženklų, kuriuos matė regėjime pranašas Izaijas? Jis vaizdavo, kad mes išvysime Viešpaties Dievo garbę ir jo grožį. Mūsų pavargusių, rankos bus sustiprintos, ir atsivers aklyti akys ir kurčiųjų ausys. Visur viešpataus džiaugsmas ir teisingumas, o skausmas ir vaitojimas bus prašalintas.

Iš tikrųjų jeigu mes sugebėtume savo laikus palyginti su žmogaus gyvenimo sąlygomis apie 600 metų prieš Kristų, mes turėtume nustebti, kokioje didelėje gerovėje mes gyvename.

Joks Rytų Karalius neturėjo tokių patogumų, kokius turi kiekvienas Chicago gyventojas. Jeigu sugebėtume įvertinti visą technikos išlaidvintų jėgų pagalbą, kurią mes naudojames, ir visus sveikatos išradimus, mes turėtume pripažinti, kad mūsų gyvenimas, išoriškai žiūrint, yra labai priartėjęs prie rojos. Pamastykime tik, kokią paramą mūsų pavargusių rankoms suteikia elektra ir atominė energija.

Gal kas sakys, kad tai ne Kristaus nuopelnas, jeigu mes visas šias gėrybes turime, tai yra mokslo nuopelnas. Ne visiškai taip. Pasižiūrėkime į pasaulio žemėlapią ir pamatysime, kad visa ši gerovė liečia labiausiai krikščioniškus kraštus arba tokius, kurie sugebėjo iš krikščionių mokytojų, pvz. Japonija. Taigi ne be Kristaus palaimos naudojames šią gerovę. Su šio klausimo svarstymu prieiname ir prie pirmojo, pradžioje mūsų iškelto klausimo: kaip galėjo Senojo Testamento žmogus tikėti tuo gėriu,

kuris buvo jam išpranašautas, bet kurio jis dar neturėjo. Abu klausimai, tiek mūsų sugebėjimas matyti išpildžiusias pranašystes, tiek sugebėjimas tikėti jomis, susiveda į tai, kiek žmogus yra pajėgus santykiuoti su Dievu. Senojo Testamento žmogus sugebėjo taip realiai santykiuoti su Dievu, kad net tolimą pranašystę apie būsimų kartų palaimą išgyveno kaip palaimą sau pačiam. Mes tuo tarpu, net būdami iš visų pusių apsupti nuostabios palaimos, nesugebame jos priversti iki Dievo. Mes sugebame pagerbti radijo, elektros, motoro, ar atominės energijos išradėjus ir čia sustojame. Nepagalvojame, kad tų išradėjų, ne tik pats egzistavimas, bet ir jų sveikata, ne tik fizinė, bet ypač dvasinė priklausė nuo Kūrėjo leidimo. Užtektų menkos ligos ar net paprasto pakrikimo bet kurio tyrinėtojo galvoje, kad mes šių išradimų neturėtume, ar kad jie būtų pavėlinoti šimtmečiais.

Verta yra apie tai pagalvoti. Mes paprastai domimės sensacijomis. Laukiame, kad mums kas nors ką įdomaus pasakytų. Tai yra natūralu. Tačiau didžiausias įdomumas glūdi tuose kasdieniuose dalykuose, kurie yra labai arti mūsų, bet kurių ryšių vienas su kitu mes nesugebame suprasti.

Nors daug mesijinės palaimos turime apie save, tačiau vienos palaimos mums visuomet stokoja. Ją pranašas Izaijas sumini pirmoje vietoje šiais žodžiais: „Išminties ir supratimo dvasia, su-manumo ir stiprybės dvasia, žinojimo ir maldingumo dvasios“ t.y. tokia dvasia, kuri sprendžia ne vien apie tai, kas betarpiškai matoma ir girdima, bet ir apie tai, kaip tie dalykai jungiasi su Dievu.

Atraskime ir pasisavinkime tą palaimą, kuri yra aplink mus. Jos yra tiek daug apie kiekvieną iš mūsų, kad ji gali sunaikinti visokių mūsų lūdesių, pesimizmą, nihilizmą ir nuobodulį.

V. Bgd.

sų tautos gyvybė ir garbė, jos egzistavimo centras. Bet pagrindis yra pagrindis. Jis negali išplėtoti visų kultūros sferų dėl pačių egzistencinių aplinkybių, ir kartais jame pasireiškia net tam tikro siaurumo, tam tikros netolerancijos.

Gera žinau, kad ir Lietuvoje kai kurie žmonės yra susirūpinę dėl netolerancijos ir fanatizmo apraiškų, tokių balsų ir čia pasigirsta. Pagrindžio literatūra Lietuvoje turi savo sunkumų, savo problemų. Legaliai leistoji kultūra yra kitokia. Joje rasime ir savikritikos, ir ypatingo įmantrumo, sudėtingumo. Lietuvos kultūrininkai atidžiai seka, kas vyksta Vakaruose, yra gana neblogai informuoti. Bet oficialioji kultūra visada blaškosi tarp konformizmo ir nekonformizmo. Dėja konformizmas labai dažnai laimi. Ir lietuvių kultūrininkas atsiduria labai tragiškoje situacijoje, kai nežino, ar jo darbas naudingas artimui ir tautai, ar tirosiškam režimui. Kai kurie tą dilemą problemą išsprendžia, emigruodami. Taip pasielgė Jurašas ir Vladas Žilys, taip pasielgiau ir aš. Bet tai palyginti tik retas sprendimas. Taigi ir ta leistoji oficialioji kultūra Lietuvoje turi savo didžiulį sunkumą, kitokių, bet iš esmės didesnių, negu pagrindinė kultūra. Ir tautos gyvybė bei garbė turbūt yra ne tenai, toje legaliai leistoje kultūroje, o pagrindinėje. Legaliai leistoje kultūroje galbūt yra toks sveikas tautos išlikimo instinktas, galbūt savotiška tautos išmintis, bet ne jos garbė ir gyvybė.

Ir pagaliau trečioji lietuvių literatūros srovė čia, emigracijoje. Į jos kūrėjų jau ketvirtieji metai ir aš pats esu įsiliejęs. Kai jau rengiausi iš Lietuvos emigruoti, mane susitiko vienas Lietuvos akademikas, žinomas veikėjas, li-tuanistas pasakė: ar tu iš proto išėjai, tau ten teks gatves šluoti. Aš atsakiau, kad geriau ten gatves šluosiu, negu čia būsiu akademiku. Na, ir kaip keista bebūty, Amerikoje šluoti gatvių kol kas man dar neteko. Jau ketveri metai dirbu universitetuose, ir geruose universitetuose, taip pat dirbu kultūrinį darbą, ir to man visiškai pakanka. Dirbu ir daugiau ir geriau, negu teko Lietuvoje dirbti, nes čia nereikia rinktis, ar meluoti, ar tylėti. Gali sakyti, ką galvoji, dirbti tautos ir tėvynės labui taip, kaip tą labiausiai supranti, neprisiitaikydamas prie nieko, net ir prie kokių emigracijos paplitusių pažiūrų, o laikydamasis savųjų, ir tai yra mano gyvenimo esmė ir tikslas. Ir čia, Amerikoje, per tuos ketverius metus man nieko tuo tarpu baisaus neteko patirti, išskyrus laimę ir malonumus. Manau, kad grynai kultūrinėje veikloje čia, emigracijoje, galiu padaryti žymiai daugiau, negu būdamas Lietuvoje.

Bet koks turėtų būti emigracijos pagrindinis uždavinys, ką mes turime ir galime daryti? Aš esu griežtai už principą, kad visa mūsų veikla turėtų būti orientuota į Lietuvą, kad neturėtume tik savo sultys virti.

Neturėtume rašyti, kalbėti, statyti pjesių ar muzikų bei ko kito, piešti paveikslų tik sau patiems. Visa tai turėtų būti apskaičiuota tuo principu, kad tai pasiektų Lietuvą. Lietuvą turėtų pasiekti mūsų spaudos ištraukos,

(Nukelta į 2 psl.)

Dabar čia yra maža ir siaura trečiosios emigracijos saulėlė, tai patys naujausieji, kaip aš, kaip Jurašai, kaip Simas Kudirka ir dar keletas kitų. Tokių yra vienetai, gal apie 10 - 15 žmonių, aktyvesnių, daugiau žinomų. Bet gali susidaryti ir tokia padėtis, kad ten represijos sustiprės, o galimybė išvažiuoti pasilikis ta pati, kaip dabar arba net truputį padidės. Ir gali atsitikti, kad į išeivijos veiklą įsilies naujo kraujo iš Lietuvos, kaip ir dabar jau vienas kitas lašas įsilies, kaip ir man pačiam, tikiuosi, pavyko šiek tiek į jūsų veiklą įsilieti. Tai būtų labai naudinga, nes tautai jos dabinė padėtyje emigracija labai reikalinga, jos kultūrinė veikla ir la'kraščiai, radijas ir knygos, muzika, teatras ir dailė bei visa kita, kas čia daros, visa, ko žmonės negali tenai daryti.

Būna tokių situacijų istorijoje, kada tikrą kultūrą galima kurti tikrai emigracijoje. Taip, pavyzdžiui, buvo Stalino laikais. Ir kitų tautų istorijoje rasime panašių pavyzdžių. Sakysime, Vokietijoje,

Hitlerio režimo pačiame įkarštyje, tikra vokiečių kultūra buvo kuriama užsienyje: Los Angeles gyveno Tomas Mannas, kitur Bertoldas Brechtas ir t.t., jie kūrė tikrąją vokiečių kultūrą, o ne tie pačioje Vokietijoje. Panašiai buvo kurį laiką su ispanais, su lenkais. Lenkų geriausias poetas Czesław Miłosz, ką tik gavęs Nobelio premiją, rašė ne Lenkijoje, o emigracijoje. Esti tokių situacijų, kada krašte viskas būna tiek prispausta, kad ten apie kultūrą nė galvoti negalima, tada tik emigracija išlaiko kultūros deglą savo rankose. Dabar jau iš esmės taip nebėra. Dabar Lietuvoje, kai totalitarinis režimas šiek tiek apsilpo (reikia tą pripažinti), praskydo, pasidarė nors ir bausis, bet jau truputį ištrupėjusiai dantimis, atsirado tam tikra erdvė ir kultūrai. Lietuvoje kultūra yra dvejopa. Viena legaliai leista, oficialiai egzistuojanti kultūra. Egzistuoja universitetas, kuriame dėstoma daugiausia lietuviška, egzistuoja teatras ir didelės knygos leidyklos, žurnalai ir

laikraščiai lietuvių kalba. Žodžiu, egzistuoja tam tikra kultūra, kuri toli gražu ne visada atstovauja sovietų interesams, o labai dažnai lietuvių tautiniams interesams, labai žmogiškiems interesams. Egzistuoja Lietuvoje ir antroji lietuvių kultūros srovė, kuri mus pasiekia. Pagrindžio kultūra, kuriai atstovauja Lietuvos katalikų bažnyčios kronika, Aušra ir daugelis kitų pagrindžio žurnalų, — Alma Mater, Perspektyvos, Mūsų pastogė, — kurie mus dabar gali pasiekti. Todėl jau galima kalbėti apie dvi skirtingas lietuvių kultūros sroves. Tai ne vien tik lietuviškas fenomenas, tai liečia ir ukrainiečius, ir lenkus, ir čekus, ir pagaliau net rusus, ir beveik visas pavergtąsias Rytų Europos tautas. Ir rusus skirčiau prie pavergtųjų tautų. Jie pavergti ne ką mažiau už mus pačius.

Reikia pasakyti kad pagrindžio kultūra yra labai sunkioje padėtyje. Ją plėtoja ir stato žmonės, kurie rizikuoja savo laisve ir net gyvybe, ir kaip tik tenai yra mū-

Žiupsnelis atsiminimų apie Joną Jablonskį

Pokalbis su profesoriaus mokiniu Stasiu Barzduku

— Kur ir kada pirmą kartą susidūrė su Jablonskio pavardė ir jo lietuvių kalbos mokslu ir kokį įspūdį jums visai tai padarė?

— Gimiau tuo metu, kai, Maironio žodžiais, pavasaris ėjo „Karpatų kalnais“. Tai buvo 1906 m. Rusai pralaimėjo karą japonams, per Lietuvą buvo persiritusi revoliucijos banga, įvyko 1905 m. Didysis Vilniaus Seimas, Lietuvoje padvelkė šokišioms tikiomis laisvėmis. Atsimenu, namuose buvo kalbama apie juodašimčius, cicilikus, kurių taip pat neturėjo mano giminėje, ir kitus ano meto žmones, drumsčiusius viešuosius reikalus. Lietuvoje buvo išsikvota laisvė mokytis gimtosios kalbos. Jos pamokas 1913 m. jau rašau Meškuičių pradinėje mokykloje. Dėstomoji kalba čia buvo rusų. Viešai mums prabilti mokykloje lietuviškai nebuvo leidžiama, pagrindinis mokymo šaltinis buvo rusiškas elementorius, rusiškas aritmetikos užduotynas, bet taip pat galėjome jau mokytis iš lietuviško Ksavero Vanagėlio „Dovanelės“ elementoriaus. Mūsų mokyklą nutraukė Didysis karas 1915 m., kai Lietuvą okupavo Vokietija. Okupacijos pabaigoje Meškuičiuose gavome jau lietuvišką mokyklą su dėstomoja lietuvių kalba. Joje susidūriau su lietuvių kalbos gramatika. Tai buvo J. Damišonaitis parengtas vadovėlis mokslo pradžiui. Jame buvo pažymėta, kad jis parašytas remiantis Rygiškių Jono atitinkamais veikalais. Bet niekas tada mums nekalbėjo, kas tas Rygiškis Jonas ir kokie tie veikalai. Todėl, suprantama, kad pats Rygiškis Jono vardas jokio įspūdžio nedarė.

1918 m. rudenį atsidūriau Marijampolės gimnazijoje. Ji dabar taip pat jau buvo lietuviška. Dėstomoji kalba buvo lietuvių. Lietuvių kalbą buvo skiriama daug pamokų, bene penkis per savaitę. Čia antrojoje klasėje ėjome tą pačią J. Damišonaitio lietuvių kalbos gramatiką. Taip pat gavome Petro Klimo lietuvių kalbos sintaksę, kurioje buvo nurodyta, kad ir ji parašyta remiantis Rygiškių Jono. Tai su šiuo vardu susidūriau antrą kartą.

1922 m. pasirodė Rygiškių Jono gramatika, turėjusi mūsų kalbos istorijoje lemiamą reikšmę. Mat, nepriklausomos Lietuvos švietimo ministerija mokykloms ir kitoms įstaigoms įsakė laikytis josios rašybos. Iš savo mokytojų girdėdavome, kad turime rašyti taip, kaip rašo Rygiškis Jonas. Deja, mums ir dabar niekas plačiau neaiškino, kas yra tas Rygiškis Jonas ir kokius kalbos darbus jis dirba. O būtų pravertę apie tai žinoti, nes 1922 m. jau mokiausi penktosios klasėje. Rygiškis Jono chrestomatinis „Vargo mokyklai“ Marijampolės gimnazijoje nevertojome, turėjome P. Klimo „Skaitymus“. Apskritai anų dienų mūsų lietuvių kalbos mokslas gimnazijoje buvo palyginti varginas.

— Studijų metais universitete buvote ne tik Jablonskio studentas, bet ir jo darbo talkininkas. Kuo Profesorius studentus patraukė ir kuo bauginė?

— Joną Jablonskį pirmą kartą pamaniau 1925 m. rudenį. Universitete buvo imatrikuliacijos išklmės. Salė buvo pilna „fukų“. Šaukė mus pavadėmis, ir kiekvieną sveikino rektorius prof. dr. Petras Avižonis. Visur pilna pakilių nuotalkos, entuziazmo, jaunatviškos dvasios. Salės pakilime sėdėjo Universiteto senatas, korporacijų atstovai stovėjo su savo vėliavomis. Vabiuojamojo kėdė buvo ir Jonas Jablonskis. Išklmės, matyt, jį gaudino. Jis nuolat ranka šluostėsi akis. Ru-

sy vyriausybės persekiotas, iš vienos vietos nuolat tremtas į kitą, visai skriaustas, jis dabar sėdėjo garbės vietoje ir matė šimtus lietuviško jaunimo, suplaukusio iš visų Lietuvos gimnazijų ir galinčio laisvai, nevaržomai siekti mokslo. Ar reikia sakyti, kiek buvo džiaugsmo jo širdžiai? Todėl dabar riedėjo jo džiaugsmo ašaros. Juk tokiais momentais ir dar Jablonskio amžiuje toks natūralus buvo Jablonskio graudulys, kurio buvo neįmanoma sutramdyti.

Mano studijų metais Jablonskis universitete jau nebedėstė. Viena, neleidė sveikata, antra, jis turėjo nesuapratimų su Humanitarinių mokslų fakulteto vadovybe. Taigi galime kiek užsiminti ir apie Jablonskio griežtumą. Jis buvo griežtas mokytojas, universitete profesorius. Būdingi tokie apie jį pasakojimai. Dėstydamas gimnazijoje lotynų kalbą, jis esą mokinius sveikindavęs: „Salvete discipuli pigri“ (sveiki, tinginiai mokiniai), o mokiniai jam turėdavo atsakyti: „Salve magister severus“ (Sveikas, žiaurusis mokytojas). (Sveikas, žiaurusis mokytojas). Jo būdo griežtumą ir tiesumą rodo toks įvykis iš Rusijos revoliucijos laikų. Lietuviai mokiniai, veikdami revoliucinių nuotaikų, prieš Jablonskio pamoką atsisakė kalbėti maldą. Tada jis atsisėdęs į klasę ir taręs: „Bepigu kiaušiai: nei burna prausti, nei plaukai šukuoti, nei tėvas motina mylėti, nei poteriai kalbėti“.

Jablonskis universitete, be abejo, susidūrė su lietuvių kalbos šiuo laikiniu tiek studentuose, tiek pačioje profesūroje. Jam skaudus buvo jo darbo ir mokslo vaisių ignoravimas. Tad jis gynėsi, dabar jis perspektyvos žiūrint, skaudžiomis priemonėmis — protestavimu, pasitraukimu. Jis savo darbe laikėsi senosios išminties dėsnio: „Mokslo, šaknys karčios, bet vaisiai saldūs“. Keliais atvejais būvau išburtas ir aš, kai jam sekretoriavau rašant „Pasakėčias“ ir „Linksnius ir prielinksnius“. Vieną kartą dėl pavartoto žodžio paaišlis: jeigu esą sakome peštukas, tai turį sakyti ir peštukas, plg. peštis, piešti. Paaišlis galėtų būti, jei turėtume žodį pašas, plg. tėvas — tėvelis, vaikas — vaikėlis, pašas — pašelis. Paaišlis negalys būti vartojamas mažiųjų žodžių, kai nesą žodžio, iš kurio ji lietuvių kalbos dėsniams galėtume susidaryti. Kiti atveju išbarė dėl žodžio mokytojų, nes mūsų kalba nevertojanti panašiai sudarytų žodžių: augintojas augintojau, auklėtojas auklėtojai, rašytojas — rašytojau ir kt. Taigi mokytojai gal galėtų rinkti „mokytojus rinkti“, plg. grybauti „grybus rinkti“, riešutauti „riešutus rinkti“ ir t.t. Jablonskis vietoj veiksmazodžio mokytojau piršo mokytojo darbą dirbti. Bet nugalėjo pašelis ir mokytojau. Šiandien šie žodžiai mūsų kalboje ir žodynuose jau naudojami visomis plietinėmis teisėmis. Man pačiam Jablonskio įsijautimas ne pakenkė, bet padėjo: įsigijau įpročių aiškiai kalbėti ir formuluoti, taisyklingai rašyti, nes Jablonskiui negalėjo kelti abejonių jokia raidė.

— Šiandien jau kiekvienam yra įdomu ne vien tik prof. J. Jablonskio raštai bet jo įtaka mūsų bendrinės kalbos susiformavimui, bet ir visas tas buitinis kontekstas, kuriame gyveno ir dirbo Profesorius. Sakysim, kaip jis planuodavo savo dienos laiką, ar buvo padėtiniai tvarkingas, ar to nepasėdė? ar domėjosi ir kuo kitu, ne vien tik kalba? ar mėgo grožinę literatūrą, poeziją, muziką, teatrą? ką šiose srityse labiausiai vertino? ar domėjosi politika? kokia ideologija jam buvo artimiausia?

Marijampolės gimnazija, kurioje mokėsi Jonas Jablonskis ir kuri nepriklausomybės metais buvo pavadinta Jono Jablonskio šiošinio Rygiškių Jono vardu.

— Mano studijų metais (nuo 1925) Jablonskis universitete jau nebedėstė. Tačiau savo raštus jis rašydino, t.y. jo diktuojami rašė kiti. Tokiu Jablonskio sekretorium laimė lėmė būti ir man. Rekomendavo mano lietuvių kalbos prof. Juozas Balčikonis. Jis mane pas Jablonskį ir nuvedė. Jablonskį radome jo darbo kambary, apsilvinkusį šiltu palaidiniu, su žydiška „jermulka“ ant galvos, sėdintį ratukuose, savo iš vaizda labai primenantį žydų rabiną. Pirmiausia jam užkliuvo mano pavarde: girdi, koks tu barzdukas, jei esi be barzdos? Gal geriau būtų vadintis Bebarzdžiū. Jablonskis kalbėjo ramiau ir švelniu balsu, jo akių žvilgsnis, barzda apžėlusiu veide rodė, jį esant gerą žmogų, tik jo laisvė varžė sunki paralyžiaus liga. Rankų nuo stalo pakelti beveik negalėjo. Skaitomą tekstą reikėdavo padėti jam prieš akis ant stalo.

Balčikoniu išėjus, likome du vienu: jis stalo gale, aš — kairiajame jo šone. Prasidėjo darbas. Rašėme „Pasakėčias“, vėliau „Linksnius ir prielinksnius“. Jablonskis diktavo lėtai ir aiškiai, sekretoriui reikėjo visa užrašyti sąsuvinyje. J. kokia nors pašalinės kalbos tesileisdavo retai. Neiškęsdavo tik tada, kai labai skaudėdavo kokia nors valstybinė, visuomeninė ar kultūrinė negerovė. Domėjosi šiešančiomis knygomis, bet visų pirma jų kalba. Savo įpratimu, daugiausia jose ieškodavo „kalbos šukšlių“. Jų rasdavo, dėl jų bardavosi, jas keldavo aikštėn gausiose savo recenzijose. Dėl kai kurių leidinių jį prašydavo taip pat pasisakyti ir švietimo ministerijai, į tokius prašymus Jablonskis stengdavosi atsiliepti. Nejaudinau, kad Jablonskis būtų rodes išskirtinio dėmesio literatūros veikalų atspalviams, jam svarbiausia buvo jų kalba, ir šiuo atžvilgiu skaudžiai plakdavo kiekvieną kalbos taisyklingumo dėsniams nusikalstantį.

Žinome Jablonskį taip pat buvusį gyvą lietuvių visuomenės narį. Jis dirbo „Vilniaus žiniose“, redagavo „Lietuvos ūkininką“, steigė „Aušros“ draugiją geroms lietuvišioms knygoms leisti ir kt. O kai brėško Lietuvos nepriklausomybės aušra, Jablonskis stovėjo nariu į Lietuvai Tautos Tarybą Rusijoje. Susilaukė bolševikų persekiojimo. Voronežo lietuvių gimnazijos moksleiviai komunistai jo namuose padarė kratą, ieškodami „kaltinamosios“ jo veik-

los medžiagos. Jablonskis buvo pasodintas į kalėjimą. Aprašydamas šiuos įvykius, jis skaudžiai pergyveno elgesį tų mokinių, kuriuos jis mokė lietuvių kalbos. Jablonskiui būdinga, kad savo kratytojų kalbinamas lietuviškai, jiems atsakinėjo rusiškai: esą su žandarais kalbėtis jis taip būvęs įpratęs.

Jablonskis nepriklausė nei vienai lietuviškai partijai. Jį galima laikyti tautininku plačiąja šio žodžio prasme. Tad jis stengėsi pakilti aukščiau partijų ir jose teigiamai vertinti visa, kas naudinga bendram tautos labui. Savo nuotakomis buvo liberalas, reikšė kultūringą toleranciją. Pavyzdžiui, kai buvo minima Marijampolės gimnazijos sugaktis ir jis šiai sukačiai parašydino savo jaunų dienų atsiminimus „Atelities“ redaktoriaus Antano Januševičiaus parašytas, šiuos atsiminimus spausdinti mielai atidavė „Atelities“, lietuvių katalikų moksleivių laikraščiui.

Savo gyvenimo planuoti ir tvarkyti pats Jablonskis dėl ligos jau negalėjo. Jų rūpinosi ir jį globojo būsio Atėjos rašyti, jį visados rėdavo jau pasodintą prie stalo. J. viešąsias išklmes kur nors universitete, teatre, ar kitur jis būdavo nuvežamas tik retomis išskirtinėmis progomis. Vasaromis mėgdavo pagyventi į langoje.

— Jablonskio jums perduotą lietuvių kalbos mokslą vėliau praktiškai turėjote įknyti gyvenime. Lengvai ar sunkiai tai vyko? Kokie jūsų manymai, buvo sunkumai, mokyklai ir visai tautai persilaužiant į Jablonskinę bendrinę kalbą bei rašybą?

— Su tuo Jablonskio kalbos mokslo perdavimu nebuvo taip lengva. Antai, kai pasirodė Rygiškio Jono 1922 m. „Lietuvių kalbos gramatika“, Marijampolės gimnazija, pasivadinusį savo auklėtinio Rygiškio Jono vardu, normaliai turėjo turėti didelę šventę. Tačiau tokios šventės nebuvo. Gimnazijoje pro šią gramatiką praeita negirdomis. Blogiau: be atskirų išimčių, plačiau nesidomėta ne pačia gramatika. Taigi turėjome lyg ir kurįžą: rėmėmės Jablonskio gramatikos normomis, o pačia gramatika nesinaudojome.

Todėl ir mano paties lietuvių kalbos mokėjimas buvo gana ribotas. Šį tą girdėjau, šį tą žinojau, bet vis apgrajomis, netvirtytai, miglotai.

Su tokiu gerokai šluvojančiu pasirengimu 1925 m., baigęs gimnaziją, važiauvau studijuoti lietuvių kalbos į Lietuvos universitetą Kaune. Padėtis ir čia buvo varginga. Kazimieras Būga buvo miręs, Jonas Jablonskis dėl ligos taip pat nedarbingas, spragas turėjo užkaišioti Juozas Balčikonis ir Sofija Čiurlionienė. Balčikonis savo bendrinės kalbos moksle vertėsi daugiausia studentų rašinių klaidų taisymu. Sakiniai su klaidomis būdavo rašomi lentoje ir visų nagrinėjami, ieškant normų, kuriomis turėjo remtis bendrinė kalba. Nieko išsamesnio bei konkretesnio negavome tada į rankas. Turėjo pakakti to, ką girdėjome, pasikaitų metu. Buvome taip pat raginkami skaityti daugiausia Jablonskio recenzijas, straipsnius ir kitokių pasisakymus. Kokio išsitemingo ir gilesnio gramatikos mokslo nėjome. Laimė, kad Balčikonis buvo griežtų reikalavimų dėstytojas. Užskaitų lengvai nedalino. Varydavo šalin net už vieną paaiškinti nemokėtą ar nesugebėtą klaidą. Tuo būdu privertė mus daugiau kalbą domėtis ir kiekiau dirbti. Balčikonio egzaminų reikalavimai — buvo taip pat griežti, tad tik labai retas juos išlaikydavo. Padėtį švelnino mažesnių reikalavimų Čiurlionienė.

Buvau tarp tų studentų, kurie buvo laikomi lietuvių kalbos mokslo besidomiu ir šio mokslo plonybės pažįsta. Vienu kitu klausimu būvau pasisakęs taip pat ir spaudoje. Todėl tariasi galis ir kitus jau „mokyti“. Tad 1928 m. rudenį prašiau mane skirti kur nors į mokyklą lietuvių kalbos dėstyti. Vieta atsirado Tauragės mokytojų seminarijoje, ir čia dirbau visus 1928 — 29 mokslo metus.

Ėjau pramintu keliu. Lietuvių kalbos kursai eiti pritaikyti vadovėlių beveik neturėjome. Taip pat nebuvo nė paprasčiausio lietuvių kalbos žodyno, kurio būtume galėję savo moksle remtis tiek mokytojai, tiek mokiniai. Daugiausia vis „rėmėmės“ Rygiškių Jono, kur ir kaip jis yra pasakęs. Palyginti su ta padėtimi, kurią turėjau Marijampolės gimnazijoje, lietuvių kalbos mokslo reikalai dabar jau aiškiai buvo pagerėję. Ir jie, aišku, kasmet gerėjo. Ak, kad tada būtume turėję nors ir „Dabartinės lietuvių kalbos žodyną“.

— Leiskite truputį „paspekuluoti“. Kaip jums atrodo, kas būtų nutikę su mūsų bendrine kalba, jei mes būtume neturėję Jablonskio? Ar nekalbėtume šiaandien visi žemaitiškai, ar dar kaip nors kitaip?

— „Paspekuluoti“, žinoma, būtų galima. Juo labiau, kad žemaitiškai kalbėjo ir rašė nemaža mūsų net labai įžymių bei įtakingų asmenų. Bet vargu, ar tokia „spekuliacija“ šiandien galėtų turėti realią reikšmę. Bendrinės lietuvių kalbos susidarymas turėjo savo keislius ir tradicijas. Pavyzdžiui, pirmoji lietuvių kalbos gramatika, parašyta Danielliaus Kleino lotyniškai ir išėjusi 1653 m. Karaliaučiuje, būvavo paremta atskaitčių vakariečių tarne. Šios gramatikos įtaka buvo labai didelė kitų gramatikų autoriams. Aukštaitių vakariečių tar-

Kultūros vaidmuo išeivijoje

(Atkelta iš 1 psl.)

siundiant laiškus ar nuvežant keliaujant kaip turistui į Lietuvą. Tenai mūsų spauda daugeliui yra labai įdomi. Čia leidžiamos knygos, romanai, eilėraščiai yra labai atidžiai sekami ir priklausančiųjų tai oficialiajai kultūrai, ir pogrindžio kultūrai. Lietuva turi pasiekti bent garsas to, kas čia daroma. Sakysime, jei mes negalime ten nugalėti mūsų taptytojų paveikslų, bet kraštas turi girdėti, kad yra tokie kūriniai, kad yra tapytojai, kurie laisvai kurdami, pasiekia vietinių amerikinių ar net pasaulinių standartų. Lietuva turi apie tai žinoti kiek galima daugiau, nes tai labai gerina ir stiprina tautos sąjautą. Tauta turi sužinoti ir apie lietuvių mokslineis darbus, ir nebūtinai jie turi būti lietuvių kalba parašyti. Svetimomis kalbomis išleisti jie dažnai turi stipresnį poveikį ir į sąvosiuos, ir į svetimuosius. Kai garsas pasiekia Lietuvą, kad koks lietuvis prasišūš, tai labai stiprina tautos pasitikėjimą savimi ir sudaro geresnės aplinkybės tautos išlikimui.

Dabar kyla klausimas, kaip ilgai tauta okupacijos sąlygomis gali išlikti gyva? Mano patyrimas sako, kad dar mažiausiai keliasdešimt metų tauta liks maždaug tokioje būklėje, kaip dabar, net jeigu ten ir niekas nepasikeistų. Pablogėti reikalai galėtų tik tada, jeigu ten vėl būtų grįžtama prie staliniško tipo represijų. Bet tokia galimybė nėra jau tokia didelė. Ir aš esu beveik tikras, kad sovietinė imperija ilgiau, kaip iki šio šimtmečio galo neišsilaikys. Tikrai, kad tautos išlikimas yra ilgam laikui užtikrintas ir kad galimybės atgauti laisvę nėra jau tokios mažos.

Emigracija turėtų kiek galima daugiau domėtis tom dviem kultūrom: Lietuvoje: pogrindžio ir legaliai kuriamom kultūrom. Turėtų organizuoti tarp jų tam tikrą ryšį. Tai iš dalies ir daroma, nes išeivija propaguoja Lietuvos pogrindį, verčia Kroniką ir kitas kalbas, ją platina, o taip pat ir kitus pogrindžio leidinius, stengiasi, kad pasaulis apie tai išgirstų. Tas darbas nėra gerų vaisių.

me taip pat paremtos ir kitos dvi labai lietuvių kalbos mokslui svarbios gramatikos. Tai Augusto Schleicherio (Sleicherio) 1856 metų bei Fridriko Kursajčio 1876 metų darbai, bendrinės kalbos susidarymul taip pat turėjo didelę reikšmę. Nors abu parašyti vokietškai, bet mūsų rasto žmonių pažinti ir plačiai vartoti. Pavyzdžiui, Antanas Baranuskas, dėstydamas lietuvių kalbą „Kainio“ kunigų seminarijoje, Schleicherio gramatiką buvo išsiveręjęs lietuvių kalbą ir jo naudojosi savo pamokose. Taigi Jablonskis ėjo jau pramintais gramatikų keliais, tik jo žingsnis rodė tolimesnę pažangą. Jablonskiui buvo aišku, kad bendrinė kalba turi remtis tokia tarne, kuri yra išlaikiusi daugiausia kalbą būdingų lyčių. Tai jis įpildinėjo savo 1901 m. „Lietuviškos kalbos gramatikos“ šiais žodžiais: „Mūsų tautos žmonės ne visur vienaip kalba: mūsų kalba nuo senovės suskaido į kelias tarms, o tos tarms — į daugybę tarmių. Kitąkart rašomojoje kalboje buvo iškilus aikštėn rytiečių tarne; vėliau daugiausia dirbdavo žemaitių rašytojai; Prūsų Lietuvos raštuose — bus jau su viršum šimtas metų — vartojama savotiška, Prūsų lietuvių tarne; paskutinį laiką ėmė rašyti daugybė žmonių „suvalkiečiai“, beveik taip, kaip rašoma Prūsų lietuvių raštuose. — Rašomosios kalbos tiesas visuomet įglia koka-norint viena tarne; kitos tarms priduoja jai tikslą savo geriausius mažmožius,“ telp pasilęgiant su kitomis tarmėmis ir rašant „viena“ tarne, galima bus tikėtis, juog raštų tarmė bus suprantama skaitytojams ir igis visas „rašomo-

sių, tik jis turėtų būti dar labiau sustiprintas.

Emigracija taip pat turėtų daugiau domėtis, kas Lietuvos viešoje spaudoje rodo, meniniu ir mokslineis gyvenimu ir tai vertinti iš laisvo žmogaus pozicijų, nurodyti trūkumus, silpnumus, niekad jų nenutylėti, bet ir turėti omenyje, kad tai dažnai yra doras lietuviškas darbas, kuris grindžia kelių būsimajai laisvei, nepriklausomybei, kurios ateičiai bent aš esu tvirtai įsitikinęs.

Lietuvių tauta yra užsikariavusi gerą vardą visoje Rytų Europoje. Kiek dabar seku Amerikos spauda, susidarau įspūdis, kad apie Lietuvą, jos reikalus dabar rašoma daug daugiau, daug kvalifikuotiau ir rimčiau, negu prieš kokią 10 metų. Mačiau ir kitokių, neprotingų, sąkyčių, nei kvalių straipsnių. Bet jų ne dauguma. Šiuo metu Amerikos korespondantai, akredituoti Sovietų Sąjungoje, lietuvių disidentų dėka turi apie Lietuvą visai neblogą supratimą. Ir Lietuva pati yra tiek aktyvi su savo pogrindžio spauda, su savo susidėginimais, tokiais sensacingais pabėgimais kaip S. Kudirkos arba V. Šakūlio, savo disidentų veikla, komitetais, kurių neturi kitos respublikos, kad yra tapusi ne mažiausiai garsi pasaulyje, kaip kurios kitos satelitinės valstybės. Ir šita Lietuvos garsų, jos gerą vardą turime palaikyti ir plėsti visais mūsų prieinamais būdais. Be galo svarbu, kad mūsų visa kultūrinė veikla būtų nukreipta į Lietuvos vardo garsinimą. Ribos tarp kultūrinės ir politinės veiklos labai neryškios, viena persilieja į kitą. Pogrindis yra ne tik politinis, bet ir kultūrinis reiškinys. Galbūt daugiau kultūrinis, negu politinis. Yra kultūrinė rezistencija, kalbos rezistencija, religinė rezistencija. Ir jeigu mūsų emigrantų politinėje veikloje regime daug ydingų reiškinų, daug piktų rietenų, daug tuščiažodžiavimo, daug nesamonių, tai didžiausia dėmesį kaip tik turėtume kreipti į kultūrinę veiklą, nepamiršdami, kad kultūra čia irgi yra politika.

(Tomto Venclovos čia spausdinama kalbą iš garsinės juostos perrašė V. Mariūnas)

sios kalbos“ tiesas. Taigi šios gramatikos kalba bus „parastoji“ su valkiečių tarne“, tik bus jį, kur reikiąnt, ir kitomis tarmėmis sustiprinama ir suvėliama“.

Stiklo buvo Jablonskio kelias bendrinę lietuvių kalbą. Ne visai pritarė, ne visiems atrodė toks kelias teisingas. Tačiau reikia įskaityti su faktu, kad tokiu keliu buvo nuėta ir kito kello atgal nėra. Todėl Jablonskį ne be pagrindo vadiname bendrinės lietuvių kalbos kūrėju, rašomosios bei šnekamosios mūsų kalbos tėvu. Kaip minėjau, daug lėmė tradicijos. Bet ne tik jos! Lemiamą vaidmenį suvaidino Jablonskis, kalbininkas profesionalus, pasižymėjęs taip pat labai gyvu kalbos jausmu ir turėjęs apatšlavimo dovana. Galime būti patenkinti, kad jis buvo suvalkietis, nes geriausiai pažino tą tarne, kuri labiausiai tiko bendrinės kalbos pagrindui.

— Ar turėjo prof. J. Jablonskis ir savo kūrį kalbinių nuklų? Kas jo normose pasilieką nekeičiamo, kas bandyta pakeisti ir kas jo su nuomone, reikėtų pakeisti?

— Jablonskis išėjo kalbotyros aukštųjų mokslus Maskvos universitete, kur dirbo ypatingai geri dar rusų kalbininkai — Koršas ir Fortunatovas. Ypač didelę reikšmę turėjo pirmasis, mokėjęs daugelį kalbų, tarp jų ir lietuvių. Šia savo mokytoją Jablonskis prisimindavo su dideliu malonumu ir pagarba. Iš jo taip pat mokėsis, kaip reikia turiamąjį kalbos kultūros darbą dirbti. Toks darbas ir buvo patį didįsį Jablonskio nikis. Jam pirmą uždėjo visos kitos kultūros sritys. (Nukelta į 3 psl.)

Lietuvių kalbos kursai 1919 metų pavasarį Jono Jablonskio bute, Kaune.

Dvi naujos knygos apie Joną Jablonskį

ANTANAS KLIMAS

Lietuvių kalbotyra dar beveik neturi savo istorijos. Sunku būtų net nustatyti jos pradžią. Jeigu būtų pasirinkta aprašyti tik pačių lietuvių darbus, tai turbūt reikėtų pradėti nuo Danieliaus Kleino, kuris 1653 metais išleido pirmąją lietuvių kalbos gramatiką. Iš viso labai mažai turime knygų apie atskirus lietuvių kalbininkus, tik apie du didžiulius Kizimierus, Jaunių ir Būga, jau bent po knygelę surasime.

Žinoma, tuo gal ir nereikėtų stebėtis: daug svarbiau yra studijuoti kalbininkų darbus, nes pats kalbininko gyvenimas, net ir jo veikla, ne kalbotyros srityse nėra taip svarbus kaip jo išliekantys darbai. Todėl, kalbant apie Joną Jablonskį, matome irgi tokią padėtį, kai kurios Jablonskio knygos jau buvo išleistos keliais leidimais, jo raštai išleisti du kartus, nors ir ne to paties sąstato, o apie jo gyvenimą ligi šiol buvo rašyta tik įvairiuose laikraščiuose, žurnaluose bei enciklopedijose. Tačiau neseniai Vilniuje buvo išleistos dvi knygos, skirtos Jablonskio gyvenimui, veiklai ir jo kalbininkų darbams. Žinoma, jas galima būtų pavadinti ir viena knyga, dvejose atskirose dalyse, arba tiesiog vienu veikalu apie Jablonskį, susidedančiu iš dviejų dalių, arba tomu.

Abi šios knygos parašytos kalbininko Arnoldo Pirockino. Pirmoji dalis, arba pirmoji knyga, vadinasi „Prie bendrinės kalbos istorijos“, J. Jablonskio gyvenimas ir darbai 1860-1904 m. Leidykla „Mokslas“, Vilnius, 1977. Antroji knyga, arba antroji dalis, vadinasi „J. Jablonskis — bendrinės kalbos puoselėtojas, 1904-1930“ „Mokslas“, Vilnius, 1978.

Knygų autorius, Arnoldas Pirockinas, yra gimęs 1931 metais netoli Jurbarko, 1955 baigė Vilniaus universitetą. Kurį laiką dėstė vidurinėse mokyklose. 1965 gavo kandidato laipsnį. Nuo 1963 dėsto Vilniaus universitete. Yra rašęs straipsnius jau ir anksčiau apie įvairius lietuvių kalbos sintaksės klausimus, taip pat ir apie Jablonskį. Savo pratarinėje autorius rašo: „Jau seniai iškilę reikalus, turėti išsamią Jono Jablonskio biografiją ir platų, detalių jo darbų įvertinimą. Antai 1937 m. Pranas Skardžius buvo užsiminęs, kad ateityje turėtų kas parašyti monografiją apie Jablonskio vaidmenį bendrinės kalbos raidoje.“ („Prie bendrinės kalbos istorijos“, p. 5).

Toliau savo pratarinėje autorius apibūdina ir paties darbo metodą: „Nemaža svarstyta dėl šios studijos pobūdžio, kol apsisprendė eiti dokumentišku keliu: kiekvieną teiginį paremti citatomis ir išnašomis. Jos skaitant iškryti, vargina, ardo dėstymo

Prof. Jonas Jablonskis 1929 m. vasarą Palangoje (paskutinė nuotrauka).

vieningumą ir sklaido dėmesį. Bet tai — pirmoji studija, ir ji turi padėti tvirtą faktų pagrindą tolimesniems darbams.“ (Op. cit., p. 6).

Ir iš tikrųjų abiejose dalyse šių smulkių išnašų yra šimtai. Cituojami raštai, nurodomi laišakai archyvuose, bibliotekose ir t. t. Reikia pasakyti, kad Arnoldas Pirockinas savo uždavinį atliko gerai: jis surado daug naujų dokumentų, ilgai knisosi po įvairius archyvus, išstudijavo visą ligi šiol paskelbtą jablonskianą, apklausinėjo nemažą to laikotarpio veikėjų bei šiaip žmonių, dirbusių su Jablonskiu, buvusių jo studentais, ar jį bent pažinojusį. Kaip jau minėjome anksčiau, visi Pirockino teiginiai yra smulkiai dokumentuojami — tiek patikime knygos tekste, tiek labai gausiose išnašose. Pirockinas yra suradęs tokių Jablonskio darbų, kurie anksčiau nebuvo Jablonskiui priskiriami. Surado taip pat ir tokių, dėl kurių ir pats šių knygų autorius (Pirockinas) dar nesą tikras. Ypač tai liečia kai kuriuos trumpesnius vertimus, bet taip pat ir keliolika straipsnių.

Apskritai, abi knygos, arba abi šios (vieno) veikalo dalys parašytos, kiek galima spręsti iš jose pačiose nurodytų šaltinių, gana objektyviai, su aiškia meile Jablonskio darbams, taip pat ir pačiai Jablonskio asmenybei. Tik vienas kitur, kur galbūt Pirockinas, žinodamas ar nežinodamas, „mokejo“ duoklę dabartiniams re-

žimui, jis kai ką šiek tiek paraušino, arba bent parusvina, ypač ten, kur jis keliais atvejais kalba apie Jablonskio religines bei visuomenines pažiūras.

Atidžiai skaitant šias knygas, prieš akis išsitiesia visas Jablonskio gyvenimas, vagai ir darbai. Jo tolydus įsitraukimas ir lietuvių kalbos vystymo, ugdymo, taisyklos, švarinimo, turtinimo darbus. Taip jau gal likimo buvo lemta, kad Jablonskis buvo gimęs tame Lietuvos kampelyje, kurio tarmė — vienaip ar kitaip, bet jau seniai prieš Jablonskio laikus — buvo tapusi besivystančios bendrinės lietuvių kalbos pagrindu. Visa savo kalbine veikla Jablonskis *volens volens* tapo pagrindiniu bendrinės lietuvių kalbos normintoju, ugdytoju, taisyklos, švarinimo, turtinimo darbu. Taip jau gal likimo buvo lemta, kad Jablonskis buvo gimęs tame Lietuvos kampelyje, kurio tarmė — vienaip ar kitaip, bet jau seniai prieš Jablonskio laikus — buvo tapusi besivystančios bendrinės lietuvių kalbos pagrindu. Visa savo kalbine veikla Jablonskis *volens volens* tapo pagrindiniu bendrinės lietuvių kalbos normintoju, ugdytoju, taisyklos, švarinimo, turtinimo darbu.

Su morfologija (= formų mokslas: linksniavimas, asmenavimas, laipsniavimas ir t. t.) Jablonskis, apskritai, kalbant, per daug vargė neturėjo. Tai buvo gal dėl to, kadangi, apskritai, kiekvienos kalbos morfologinė sandara yra pati archačiausia, nepasiduoanti kitoms įtakoms. Taigi, čia Jablonskiui reikėjo tik *pasirinkti* iš pagrindinės lietuvių kalbos tarmės esančių for-

mų. (Kaip pavyzdį galime nurodyti, kad net ir dabar kai kurios geidžiamosios nuosakos formos net ir bendrinėje kalboje nėra nusistovėjusios!)

Daugiausia Jablonskis vargo su rašyba, žodžių daryba, naujadarų kūrimu, ir ypač sintakse. Mat, rašyba, kaip jau visiems aksiomatiškai žinoma, yra beveik grynai sutarimo bei susitarimo reikalas. Kai kurios kalbos, sakysime tokioms kaip vokiečių, prancūzų, anglų, turėjo kelis šimtmečius laiko, kol pagaliau, po visokių „kryželių“, buvo parinktas vienas kelias, gal ir ne visuomet pats geriausias, bet vis vien vienintelis parinktas. O besiformuojanti bendrinė lietuvių kalba tokiu ilgo išsivystymo laikotarpiu neturėjo: Jablonskiui daugelį problemų reikėjo čia pat spręsti.

Žodžių daryboje net ir šiandien visiškai sutarimo nėra. Praktiškai žodžių darybos klausimais ginčai eina Lietuvoje ir kitur. Jablonskis ir čia laikėsi praktiško, pragmatiško vidurio kelio ir nesimėtė į kraštutinius. Todėl daug jo nūkaltų naujadarų per kelerius metus tapo visiškai integruotais kasdieninio vartojimo žodžiais. (Sakysime: *degtukas*, ir daug daug kitų).

Daugiausia vargo Jablonskis turėjo su sintakse, ypač linksnių ir prielinksnių vartojimu. Kadangi kelios kaimyninės kalbos paskutinius kelis šimtmečius turėjo jau gerokai išvystytą sintaksės sistemas, tai besivystanti bendrinė lietuvių kalba — žinoma, per įvairias gyvasias tarmes — buvo smarkiai paveikta tai vo-

kiečių, tai rusų, tai lenkų, tai gudų kalbų sintaksinių modelių. Tuos visus iš svetimų kalbų atėjusius vartojimo būdus Jablonskis su didžiausia kantrybe taisė, nurodydamas lietuviškus, savus pavyzdžius, daugiausia paimtus iš liaudies kalbos, kartais ir iš vieno kito rašytojo.

Antroje dalyje, arba antroje knygoje, Pirockinas labai plačiai aprašo ir garsų Jablonskio ginčą su rašytojais dėl tų kalbininko „blusinėjimų“. Ginčas aprašytas taip pat gana objektyviai, tik, mano nuomone, Pirockinas, pats būdamas kalbininkas, gal kiek per daug atsistoja Jablonskio pusėje. Šis klausimas, žiūrint iš teorinės bendrinės kalbos sudarymo pusės, nėra jau toks paprastas, ir čia gal nereikėtų ir rašytojų taip jau lyg ir pasmerkti.

Idomus yra taip pat tas reiškinys, kad Pirockinas dažnai cituoja išvystus kalbininkus, ypač Praną Skardžių bei Petrą Joniką. Dar idomiau, kad jų darbai taip pat cituojami ne tik iš prieškariu laikų, bet taip pat ir vėlyvesnieji, paskelbti išvystų spaudoje. Tokiu būdu — o tai vis vien yra dar labai retas dalykas dabartinėje Lietuvoje — kelis kartus yra cituojami išvystų žurnalai, laikraščiai: *Aidai*, *Draugas* ir pan., nekalbant jau apie išvystų išleistas knygas.

Idomu taip pat pridėti, kad abi knygos išleistos, palyginti, gana dideliu egzempliorių skaičiumi: 5000, nors kalbotyros knygos paprastai ten išsina daug mažesniais tiražais.

Jonas Jablonskis Voroneže

Ten buvusio gimnazisto atsiminimai

BERN. ZUKAUSKAS

Pirmojo pasaulinio karo frontui atsitraus į Lietuvą, dauguma vokiečių užimtų sričių moksleivų susitelkė Vilniuje. Lietuvių draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpiti centro komitetas, kurio pirmininku buvo Rusijos Dumos atstovas Martynas Yčas, pasirūpino, kad moksleiviai toliau neišsiskaldytų po plačiąją Rusiją. Jis iš Rusijos vyriausybės gavo tyt, tikėjosi, kad ta sritis pati savaime išsivystys...

Su morfologija (= formų mokslas: linksniavimas, asmenavimas, laipsniavimas ir t. t.) Jablonskis, apskritai, kalbant, per daug vargė neturėjo. Tai buvo gal dėl to, kadangi, apskritai, kiekvienos kalbos morfologinė sandara yra pati archačiausia, nepasiduoanti kitoms įtakoms. Taigi, čia Jablonskiui reikėjo tik pasirinkti iš pagrindinės lietuvių kalbos tarmės esančių for-

pasiremdamas lazda, o kita ranka atsiremdamas į sieną. Bet dažniausiai jam pagelbėdavo mokiniai.

Atėjusį į klasę mokiniai sveikindavo: „Salve magister severus“. (Sveikas, griežtas mokytojas). Sėdėdamas katedros kėdėje, dešine ranka perbraukęs barzdą, suduodamas į kairės rankos plaštaką, linksmai atsakydavo: „Salvete discipuli pigri!“ (Sveiki, mokiniai tinginiai!). Tai būdavo linksmas nuosirdus abipusis pasisveikinimas. Kaip mokytojas, lotynų kalbos pamokose buvo ypačiai reiklus. Rūpinosi mokinii kalbine pažanga. Pamokų metu ne tik būdavo skaitomi lotynų autorių skaitiniai ir verčiami į rusų kalbą, bet ypač buvo kreipiamas dėmesys, verčiant iš rusų į lotynų kalbą. Atskiros popieriaus skiautės jis surašydavo vertimų paruoštus tekstus.

nimui pritarti.

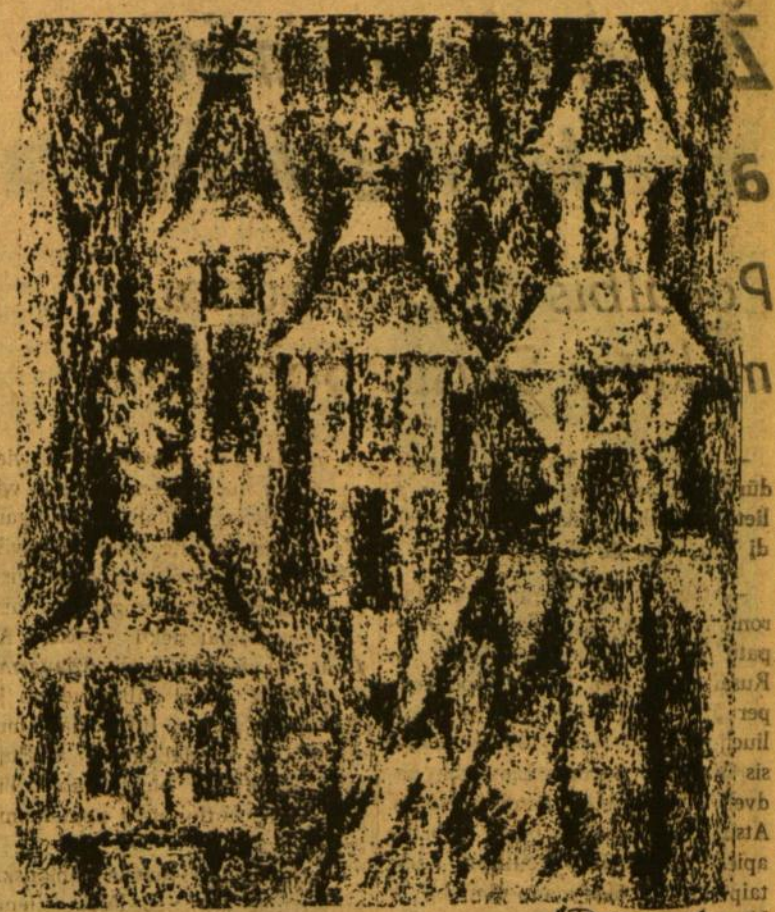
— Jeigu šiandien prof. J. Jablonskis dar būtų gyvas, kaip manote, kokiomis mūsų kalbos problemomis jis labiausiai rūpintųsi?

— Nė kiek neabejoju, kad Jablonskis ir šiandien rūpintųsi lietuvių kalbos grynumu, taisyklingumu, aiškumu. Jis ir dabar rašytų straipsnius, barančius mus už apsilaidimą. Stebėtusi, kad, turėdami apsieiti savo kalbos mokslui šaltinių, jais maža arba visai nesinaudojame. Tai būtų tas pats raginimas, kurį jis 1916 m. įrašė savo chrestomatijoje „Vargo mokyklai“:

Maža garbė svetimomis kalbomis kalbėti.

Didi gėda savosios gerai nemokėti.

Pasikalbėjimą užrašė Ona Žilinskienė

Antanas Tamošaitis

„Kalėdų rytas, kad tau nušvintų“

Bernardas Brazdžionis

*Žali vainikai... žvaigždės ir žvakės...
Sužibo miesto visuos languos.
Ir gaudė giesmės ir aidas plakės
Ausyse mūsų be atvangos.*

*Pro margą šviesą, pro gatvės minią
Ir pro mirgėjimą žvaigždžių
Aš tavo vargą regiu, Tėvyne,
Aš tavo laisvės maldas girdžiu.*

*Ir aš maldauju Kalėdų Kristų,
Šaukiu, kad skausmo nakčių gana!
Kalėdų rytas kad tau nušvintų,
Kad gimtų meilės šviesi diena!*

Tekstai būdavo įvairūs ir padalinami taip, kad mokiniai negalėtų viens nuo kito nusirašyti.

Atsakinėjant žodžiu, pajutęs mokinio balse netikrumą, paklausdavo, argi taip tikrai, o šiam klaidingai pasitaisius, pastebėdavo: „Tai ką, spėlioji? Man spėjikai nepatinka“. Tokiam mokiniui rodytų ypatingą dėmesį. Lotynų kalbos vertinimo pažymiais nebuvo dosnus. Bet įsitikinęs, kad mokinys savarankiškai vertimą padarė, paskutiniojo rašto darbo pakiniui tinginiai). Tai būdavo linksmas nuosirdus abipusis pasisveikinimas. Kaip mokytojas, lotynų kalbos pamokose buvo ypačiai reiklus. Rūpinosi mokinii kalbine pažanga. Pamokų metu ne tik būdavo skaitomi lotynų autorių skaitiniai ir verčiami į rusų kalbą, bet ypač buvo kreipiamas dėmesys, verčiant iš rusų į lotynų kalbą. Atskiros popieriaus skiautės jis surašydavo vertimų paruoštus tekstus.

Kitoks jis būdavo lietuvių kalbos pamokose. Čia jis nebuvo „magister severus“, bet mielas, malonus ir nepasikėsdavo parašyti geras pažymius. Pastebėjęs kalboms gabius mokinius, juos kvietėsi vertimų talkon. Tokie buvo: Stasys Dabušis, Petras Butėnas, Vincas Jesulaitis, Juozas Bukota ir kiti. Mokiniai Jablonskį ypačiai gerbė, 1917 m. vasarą keletas moksleivių buvo nuvažinę į Krymą derliaus nuėmimo darbams. Iš ten jie atvežė saldiečių dyinių, kurių Voroneže turguje neteko pastebėti. Keletą jų padovanojo Jablonskiui. Saldieji dyiniai jam labai patiko, ir gardžiudamasis dėkojo už skatą lauktuves.

Revoliucijos metu vyresniųjų klasių mokiniai pareikalavo į mokytojų tarybos posėdžius įsileisti klasių komisarų su sprendžiamuoju balsu, svarstant klases mokinių pažangumą. Gimnazijos vadovybė atsisakė tokį reikalavimą patenkinti. Todėl buvo paskelbtas vadinamas „itališkas“ streikas. Mokiniai rinkdavosi į klases, bet su mokytojais nebendravo: į klausimus neatsakinėjo ir nesidomėjo pamokų aiškinimu. Tokį išpuolį Jablonskis smerkė.

Atėjęs į klasę ir išsaukęs kelis geruosius mokinius, visiems į žurnale įrašė po kuolą. Bet praktinės reikšmės tai neturėjo.

Dėl ligos Jablonskiui sunku buvo judėti, dalyvauti viešuose susirinkimuose. Bet lietuvių karių centro komitetui pakvietus tris žymiausių lietuvių patriotus: Joną Jablonskį, Praną Mašiotą ir Kazį Grinių sudaryti Vyriausiąjį lietuvių organą rūpintis Lietuvos reikalais, dr. K. Grinius negalint iš Kaukazo atvažiuoti, Jonas Jablonskis ir Pranas Mašiotas, talkinami kitų judresnių politikų, suorganizavo Vyriausiąjį lietuvių tarybą Rusijoje. Minėton Tarybon buvo pakviesti visu politinių partijų, siekiančių Lietuvos nepriklausomybės, atstovai.

Tarybos būstinė buvo kun. Julijono Jasienskio bute. Jis buvo Tarybos sekretorius, Taryba kuri laiką veikė ir bolševikams užgrobus valdžią. Voronežo miesto valdžią kaip tik sudarė lietuvių karių koalicija: visuomenininkai — bolševikai, soc. dem. ir revoliuciniai liaudininkai. Minėta valdžia sumanė užgrobti Centro komiteto įstaigas ir lešas. Tą savo sumanymą norėjo maskuoti „liaudies valia“. Todėl organizacijų namuose šaukė mitingus. Bet opozicijai pasipriešinęs, liaudies partitarimo išgauti nepavyko. Sušaukus tose pačiose patalpose antrą mitingą, į jį atvyko Vincas Kapsukas — Mickevičius, inž. V. Bielskis, Vl. Požėla bei vietiniai rev. liaudininkai. Rengėjai mitingą vadovavimą klasta norėjo paversti Butkų Jucei. Bet opozicijai pasipriešinęs, kilo maistas ir mitynės. Kapsukas įsakė opozicijos vadus areštuoti. Dėl maistinės opozicijos vadai iš mitingo pasišalinė. Mitingo rengėjai į salę buvo atsivedę apie dešimt ginkluotų raudongvardiečių, kurie ant lango buvo pasistatę kulkošvaidį. Po to valdžios koalicija jau

(Nukelta 4 pusl.)

Stasys Barzdukas apie Joną Jablonskį

(Atkelta iš 2 psl.)

kuriois Jablonskis taip pat daugiau ar mažiau domėjosi. Lietuvių kalbos mokslo reikalui Jablonskis parašė kels vadovėlius, išvertė kels geros kalbos skaitinius į lietuvių kalbą, visą amžių kovojo su kalbos klaidomis, jo žodžiais tariant, „būkšlėmis“, savo straipsniais, mokyklų reikalui parengė dvejų dalių chrestomatiją „Vargo mokyklai“ ir t. t. Su Jablonskiu buvo galima kalbėtis bet kuriuo klausimu, bet maloniausia jam buvo kalbėtis lietuvių kalbos reikalais. Jis čia skelbė ir gynė tai, kas jam rodėsi būtina, švinta, gintina.

Antai 1926 m. „Praduose ir žygiuose“ rašytojas Vincas Krėvė užsiminė Jablonskį ir kitus kalbininkus: „kad jablonskininkai, būgininkai, dabušininkai ir kiti savo ne-

pagrįstomis kritikomis žlugdą lietuvišką knygą, stumia ją iš mokyklų ir tuo kenkia mokinių literatūriniam prusimui. Pasak Krėvės, „Tie bjaurybės blusininkai esą baisiai galingi — jie išvarė iš mokyklos visokius mūsų literatūros skaitinius“. Jablonskis straipsniu „Blusininkų atsakymas neblusinininkui“ 1926 m. „Lietuvoje“ atsako Vincui Krėvėi, paaiškindamas, „kalbininkai, naudodamiesi piliečių teisėmis, dažniai ir savo nuomone reiškia mūsų laikraščiuose dėl mūsų raštų kalbos, kalbininkai kartais ir pabrąšo rašytojus ten, kur jie nusideda, kalbininkų nuomone, mūsų žmonių kalbos taisyklėmis“.

Jablonskis buvo pats teisingas žmogus. Tad nepakentė bet kokio prasilenkimo su tiesa. 1928 m. baigė rašyti „Pasakėčias“, dėl ku-

rių spausdinimo Jablonskis susitarė su „Sakalo“ bendrovės vedėju Antanu Kniūkšta. Kniūkšta pasiūgė, kaip biznlerius: tuoj paskelbė laikraščiuose, kad „Pasakėčios“ esančios išleistos. Nuėjęs pas Jablonskį radau jį pilną apmąudo: kaip esą galima šitaip meluoti? Jablonskis man patarė grįžtant užteiti į knygyną ir „Pasakėčias“, „nusipirkti“.

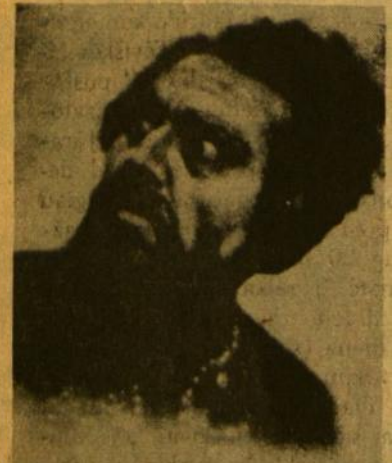
Bet tuo tarpu užėjęs Kniūkšta. Jablonskis pratrūkęs: tiek metų išgyvenęs, visokių žmonių sutikęs, bet tokio melagio, kaip jis, nematęs. Ir Jablonskis vis pyksta, vis barasi, o Kniūkšta išsraudęs tik rankas trina. Bet „Pasakėčios“ netrukus buvo išspausdintos, pasirodė rinkoje, ir viša šį byla, žinoma, baigėsi geruoju. Jablonskis tik žyposdamasis prisiminėdavo, kad sutartyje įrašęs, jog už kiekvieną praleistą jo patalpytą korektūros klaidą leidėjas turės mokėti 75 litus. Bet kartu pa-

stebėdavo: nė vienas jo raštų leidėjas tokios baudos nesumokėjęs.

Jablonskis vieną „Pasakėčių“ egzempliorių ir man padovanojo su specialiu savo įrašu, kurį panorėjo duoti savo paties ranka. Jis mane čia pavadino savo antrininku, bet rašant reikėjo tiesiog kovoti dėl kiekvienos raidės. Vieną raidę parašęs plunksnakotis išsprūsdavo, vėl reikėdavo iš naujo jį tarp pirštų įdėti, viena raidė išsėdavo mažytė, kita kelis kartus didesnė ir t. t. Bet tai buvo viena iš maloniausių dvanų, kurią savo gyvenime esu gavęs.

Dėl Jablonskio kalbos mokslo keitimų galėtų būti ir ilgesnė kalba. Darė jis klaidų, ir jas taisė arba pats, arba taiso gyvenimas. Pavyzdžiui, dabar Lietuvoje peržiūrima jo rašyba, ieškant kai kurių suvienodinimų. Jei Jablonskis būtų dar gyvas, turbūt ir pats tokiam tobuli-

Mūsų operos pažibai Ipolitui Nauragiui 80 metų

Sollitas Ipolitas Nauragis Boriso Godunovo vaidmenyje.

kartu. Amerikoj ir Kanadoj pirmiaisiais metais koncertavo keliose lietuvių kolonijose. Nutilo prieš savo norą, kai gyvenimo sąlygos neleido nei tobulintis, nei išlaikyti pasiektų dainavimo aukštumų.

Operos lankytojų Nauragis buvo labai mėgiamas. Jis turėjo ne tik gražaus tembro sodrų balsą, bet pasižymėjo ir savo vaidyba, sukurtais charakteriais. Prisiėdė jo ir jo puiki išorė, o karjeros viršūnė norėtume laikyti Boriso Godunovo vaidmenį. Žiūrovams šurpas ėjo per nugara, kai jis suvaidindavo ano rusų caro despoto dvasines kančias, ypač mirties sceną. Net pašokdavo kas iš žiūrovų, kai Borisas miręs nusirisdavo laiptais žemyn. Nepo vieną sykį teko matyti, kaip tą patį vaidmenį Chicago scenoje vaidino du žymiausi pasaulyje bosai — B. Christov ir N. Ghiaurov, šių laikų garsenybės, bet kad jie būtų pralenkę mūsų Nauragį, koks jis buvo kadaise, negalima būtų tvirtinti.

Reikia pridurti, kad Godunovo partiją Nauragiui pirmą kartą Kaune teko dainuoti "nepasirengus", atsitiktinai. Lygiai kaip ne kartą esame matę filmuose, kai dainininkas ar staiga suserga, ar susipyksta ir spektaklis turi iširti, iš publikos atsiranda žvaigždė, išsineja į sceną, laimėdamas ir rengėjų, ir žiūrovų širdis. Kai Petras Oleka, dainavęs Borisą,

Voronežo Martyno Yčo vardo lietuvių gimnazijos pedagogų taryba Taryba 1916 metais. Jonas Jablonskis pirmoje eilėje trečias iš dešinės.

staiga susirgo, teatro direktoria norėjo spektaklį pakeisti kita opera, tada pasisiūlė pamėginti Nauragis. Partiją jis buvo išmokęs be teatro žinios, be repetitijų, be choro ir orkestro. Dirigentas M. Bukša net išsigando, tikėdamasis fiasko. Ir ką gi — geresnio parinkimo Borisui negalėjo būti.

Dar viena pastabėlė, kuri neturėtų nueiti užmarštin užregistruota. 1941 metų pavasarį, pirmojo bolševikmečio metu, Kauno jėzuitų bažnyčia dar nebuvo atimta, kaip šiandien, ir buvo suruoštas tradicinis kasmetinis religinės muzikos koncertas. Atėjusieji į koncertą gavo spausdintą programą. Buvo surašyti muzikos kūriniai, bet kas juos gieda, suprantama, ne-

buvo galima įrašyti. "Sopranas", "tenoras", "bosas", "choras" — tai ir viskas. Neatmenu, kas buvo sopranas ir tenoras, bet kai užgiedojo bosas — bažnyčia pažino Nauragio galingą, taurų bosą. Vadinasi tas vyras pasirodė kaip tikras karininkas (buvo atsargos kapitonas) ir nepabijoję nusišviesti su gražiu jubiliu. Maloniai prisimenam anuos ne užmirštamų jo sukurtus Mefistofelius, Don Basilius, Borisus Godunovus, Ramfius ir kelias dešimtis kitų savaimingų, skirtingų charakterių. Apgailėstajame, kad neturime jo įrašų plokštelėse, ir tai didelis nuostolis, kad jo balsu gėrėtis neturime galimybės. Bet ačiū nors už tai, ką Tu, Ipolite, davai anoms dienoms. Daug ir gražių metų!

Ceslovas Grincevičius

Aldonos Stempuzienės-Švedienės koncertas Chicagoje

Programa

I. Ahi Perfidol rečitatyvas ir arija, Opus 65 — L. van Beethoven.

II. Dainos iš ciklo Die Winterreise — F. Schubert: Der Lindenbaum, Erstarrung, Frühlingstraum, Die Krähe, Letzte Hoffnung, Der sturmische Morgen, Der Leiermann.

III. Bachianas Brasileiras — H. Villa-Lobos: Aria (Cantilena), Dansa (Martelo).

IV. Aš per naktį — žodž. B. Bulvydaitės, muz. K. V. Banašio, Rudens tylumoj — žodž. P. Buivyčio, muz. J. Gruodžio. Ne margi sakalėliai — žodž. L. Giros, muz. J. Tallat — Kelpšos.

V. Lietuvių liaudies sutartinės — J. Juzeliūnas: Bitele, bičiuke, dobile; Pasisėčia lineliu; Prašė javiža; Linela, linogauda; Kūkai, Baltrau, čiūta... Ažu maralių, čiūta; Oviža.

VI. Kūriniai fortepijonui: Saraband pagal Haendelį — J. Švedas. Perpetuo pagal lietuvių liaudies dainą — J. Švedas.

VII. Pasakų sakalas — žodž. H. Nagio, muz. J. Švedo.

Mezzosopranas Aldona Stempuzienė-Švedienė jau seniai viešėjusi Chicagoje, o kompozito-

rius-akompaniatorius Jonas Švedas mums mažiau pažįstamas. Atsivertus Amerikos Lietuvių bibliotekos leidyklos gruodžio 14 ruošiamo koncerto programą, matyti, kad ir repertuaras naujas, retai girdimas lietuviškoje scenoje.

Pradžiai pasirinktas Beethoveno rečitatyvas ir arija buvo netrumpas ir gana komplikotas. Klausytojai gal dar nebuvo pasirodę klausyti šios *aria monumentale*, nors solistė jos nepaaukėjo "sušilimui", kaip dažnai pasitaiko. Iš karto užbūrė savo tirštu tembru ir lakia interpretacija. Būtu galima komentuoti tik dėl dikeijos ir dažno *glissando* naudojimo.

Žavingai atliktos Schuberto šedevro *Die Winterreise* dainos. Atsikleistas platus emocijų spektras — nuo žaismingumo iki intensyvumo. Mažiau efektyvūs aukštesnio registro tylesni pasakalai. Trūko ryškumo, jutosi duslumo, nors, dainuojant tam pačiam registre pilnu balsu, tokių problemų būta mažiau. Tai pastebėta ir tolimesnėje programoje.

A. Švedienės balso spalva puikiai tiko Villa-Lobos populiariam, bet mūsų retai atliekamam kūrinii. Mažų ritminių sutriki-

mų būta antroje dalyje, o portugalų kalbos žinovai skundėsi dėl netobulo akcento, bet dėl to neverta smulkintis.

Pirmos programos dalies busi nuotaikingai atlikta Gounod arija *Pasakykite jai*.

Antą programos dalį sudarė lietuvių kompozitorių kūriniai. Išspūdingiausia — J. Juzeliūno šešios sutartinės stiliumi aranžuotos liaudies dainos. Solistė skoningai pamėgdžiojo liaudies dainavimo ypatumus, sumažindama aukštųjų gaidų vibrato, raiškiai panaudodama skardų tembrą žemesniame registre.

Sunkoka iš vieno pasiklausymo plačiau komentuoti apie atonalinius J. Švedo kūrinius fortepijonui. Kompozitorius mėgsta aiškius kontrastus — dinamikos, tekstūros, harmonijų ir registrų. Būtu įdomu išgirsti visą koncertą J. Švedo kūrinii ir patirti pilnesnį jo kūrybos vaizdą.

Kalbant apie J. Švedą, reikia paminti, kad jis gerai reikišė ir kaip akompaniatorius. Žinoma daug bendro turi faktas, kad vy-

ras palydi žmoną. Nė kartą nepastebėta, kad būtų kokių nesutarimų ar "lenkyniavimų". Retkarčiais, tačiau, fortepijonas užgožė balsą (k. a. *Ne margi sakalėliai*) arba per liberaliai naudojami pedala. Gaila, kad Jaunimo centro fortepijoną baigiama sugadinti, jį laikant užkulis prie radiatoriaus. Nepasiteiravęs nežinotų, kad jis buvo suderintas prieš koncerto repetitiją.

Programos pabaigai — du J. Švedo vokaliniai kūriniai (trečias busi), mažiau pasižymintys melodingu: daugiau teksto išryškiniu ("word-painting") ir emocijų perdavimu. Ir čia panaudoti kontrastingi efektai, šį kartą priešpastatant balsą ir instrumentą.

Aldona Stempuzienė yra neeilinio muzikalumo solistė. Kiekvienas kūrinys pasižymėjo savita spalva, nuotaika bei technika. Kaip Chicagoje, publikos turėjo susirinkti kur kas daugiau pasiklausyti šio išskirtinio meno.

Emilija Sakadolskienė

Jubiliejinis penkioliktasis

Solistė Aldona Stempuzienė-Švedienė dainuoja Jaunimo centre, Chicagoje, gruodžio 14 d. Akompanuoja Jonas Švedas. Koncertą rengė Amerikos Lietuvių bibliotekos leidykla (Lithuanian Library Press, Inc.).

Nuotr. Algimanto Kežio, S.J.

Jonas Jablonskis Voroneže

(Atkelta iš 3 pal.)

ėmėsi teroro. Pirmiausia padarė kratą Tarybos sekretoriaus kun. J. Jasienskio ir kun. M. Krupavičiaus bute. Kratos metu jos vydytojai ieškojo M. Krupavičiaus, kurio bute nebuvo. Paėmė kai kuriuos raštus ir Vyriausios tarybos paruoštus asmens liudijimo blankus, kratą baigė. Kitos dienos vakare atvykę areštavo kun. Jasienskį ir pripuolamai pas jį buvusius dail. Adomą Varną ir Liudą Dauką.

Tada J. Jablonskis dar ėjusiam "Lietuvių Balse" patalpino straipsnį, aštriai smerkdamas vykdantį terorą. Dėl to straipsnio numeris buvo konfiskuotas ir laikraštis uždarytas.

Taurus mokinyš aušrininkas M. Mickevičius savo simpatiją pasiuntė įspėti, kad Revoliucinis tribunolas nuteisės miršim M. Krupavičių, kad bus suimti ir kiti Vyr. tarybos nariai. Tuomet dar nebuvo aišku, kaip giliai bus teroras vykdomas: ar tai tik gaudinantis įspėjimas, ar opozicijos vadai bus fiziniai sunaikinti, kas jau buvo vykdoma rusų visuomenėje.

Lietuvon Jonas Jablonskis grįžo 1918 metų vasarą drauge su moksleiviais. Grįžimui būtina kankant atliko Vilniaus keliame, Antakalnio gatvėje.

Pasiruošęs vykti į Kozlovą išpėti M. Krupavičių apie jam gresiantį pavojų, sumaniau ta proga be kitų painformuoti ir Tarybos narius (adv. P. Leoną ir Stasį Šilingą) apie Voronežo įvykius. Todėl užėjau pas Jablonskį gauti jo adresu. Jis man pasakojo, kad praėjusią naktį mokiniai Stepas Bendorius ir V. Griškėlis jo bute darė kratą. Kratos metu mok. S. Bendorius į jį kreipėsi lietuviškai. Jablonskis neįsivaizdavo, kad jo mokiniai galėtų vykdyti jo bute kratą. Todėl pareiškė, kad su žandarais prates aiškintis rusų kalba ir pareikalavo kalbėti su juo rusiškai. Tai pasakojo man labai susijaudinęs. Daves prašomus adresus, pareiškė, jog noris mane, kelionę palaiminti. Man atsilakpus prie jo kėdės, Jablonskis dideliu kryžiumi mane peržegnojo ir pabučiavo į galvą. Ta proga padovanavo sukonfiskuotą "Lietuvių Balso" egzempliorių su jo straipsniu.

Lietuvon Jonas Jablonskis grįžo 1918 metų vasarą drauge su moksleiviais. Grįžimui būtina kankant atliko Vilniaus keliame, Antakalnio gatvėje.

Los Angeles viešagėnės rašytojas Vytas Volertas. Naujas jo romanas "Greitkėlis" šiuo metu yra leidžiamas Lietuviškos knygos klubo Chicagoje. Knygai viršelį piešė dail. Ada Korsakaitė. Sutkuvienė. Leidinyš netrukus turėtų pasirodyti. Nuotr. V. Maželis

sydu. Poetas pridėjo dar vieną, humanistinį, kurio tema "pilietiška", mūsų visuomenės negandos.

Rašytoja Alė Rūta įgesingai nutelkė auditoriją jautria kėlonės Lietuvių reminiscencija. Tai, "Vilnius pro liudies". Autorė įrodė, kad mūsų buities tragikoje nostalgija yra nepasotinama, nostalgija nenyksta, bet dar stiprėja, trumpam Lietuvą aplankius. Patriotikos atributai, kurie buvo jauti ir personalinį išgyvenimą, buvo gaivališkai ir savaime gimę tos apmaudingos kėlonės palydovai.

Poetas Bernardas Brazdžionis paskaitė penkis eilėraščius, kurių pirmasis buvo satyrinis, poeto mūzos tema. Kiti eilėraščiai priklausė poeto itin numylėto "Vaidilos Valiūno" ciklui. Poetas jau seniai kuria tą ypatingą asmenį, kuriam kada nors ateityje teks būti lietuviškuoju Vainamoinenu lietuviškoje Kalevaloje — Vaidilos Valiūno pomeno.

Svečias rašytojas Vytas Volertas dviejuose išėjimuose skaitė porą ištraukų iš savo netrukus pasirodysiančio romano "Greitkėlis". Šioje romano ištraukose rašytojas pristatė romano veikėjo jaunystę ir brandžius jo metus. Laikotarpis sudarė lyg ir išbaigtą scenoje veikalo įspūdį. Duomenys rodo, kad naujausias Vytuto Volerto jau penktasis romanas savo siužetu išvystys ilgėsiame laiko tarpe.

Auditorijos išgirstoji medžiaga leidžia manyti, kad "Greitkelio" pasakojamasis stilius yra skirtingas nuo ankstesniųjų Vytuto Volerto veikalų. Galbūt autorius randa šį būdą naudingus panaudo-

ti bendrai sumanymo maselį. Greitkelyje kas daugiau epinio elemento, pabrėžtinai mėgavimasis žmogų, judesio ir aplinkos detalėmis. Šis metodas įgalina autorių neįdomiomis ir giliai veikti skaitytoją, nes jis gundo vizualinis spalvumas. Nuolat vis atsiskleidžia daugiau psichės detalių ir medžiaginio pasaulio smulkesnių. Galbūt čia yra padidinanamo stiklo metodas. Autorius neapleidžia akimirkos epizodo, įnoringai įdėdamas už sekančiojo, bet iki maksimumo epizodą išnaudoja, tuo turtingdamas bendrąją veikalo struktūrą, patikdamas netikėtų atsiskleidimų.

Literatūros vakaro dalis, renginys renginyje, buvo unikalus instrumentalistų dueto pusvalandis. Tai puikus mini-kamerinis ansamblis — smuikas ir fortepijonas, lyriškas ir instrumentalus. Tai smulkininkas Izidorius Vasyliūnas ir pianistas Vytis Marijus Vasyliūnas.

Vasyliūnai pradėjo savo koncertą su visad sauleto nuotaikos (vadinamąjį Wolgano Amadeus Mozarto Sonata Es — Dur, kuri parašyta prieš porą šimtų metų, bet nepradėjo savo gundymo galios. Tai kamerinės muzikos alfa ir omega.

Mozarto veikalą sekė Jurgio Gaizausko Sonata Nr. 2 A — Moll. Šis kompozitorius lietuvis gyvena dabar Vilniuje. Jis yra kompozitoriaus A. Račiūno mokinyš. Iš savo patirties J. Gaizauskas pavelėdavo liaudies dainų melodijų parafravimą. Ši savybė suskardėjo itin ryškiai atliekamos sonatos Andante Cantabile padalio. Santūriai braviuosiškai šis sonatos Marziale nesugrėvė savo tylos nuotaikos, lyg veikalas teigtų, jog jis parašytas labai apnuksia dieną.

Minorinį Jurgio Gaizausko veikalą po povelk laimingai nuveikė Vasyliūnų mini — ansamblio atliktojas Ermanno Wolf — Ferrari Sonatos G — Moll dalyš. Šis italų kompozitorius, praleidęs savo gyvenimą svetimoje mišre Miunchene, garsus operiniais bufonadomis, žavinčiomis melodijomis. Vasyliūnai atliko šio kompozitoriaus Sonatos G — Moll pirmojo opuso Sustenato, klasikinio pilno smižiaus prezentaciją. Jie kėlė koncertą puikiai, pakiliu Allegro apassionato.

Praktiškai mintis pakūžėjo, būtu naudinga atliekamųjų veikalų prigimtį paaiškinti publikai programoje ar gyvu žodžiu nuo scenos. Tai talkintų muzikinei kultūrai.

Jurgis Gilaudis